

FROM TRAUMA TO HEALING – PROVIDING TRANSITION AND DEVELOPMENT THROUGH SYMBOLIC ATTACHMENT¹

Petya Cheshmedzhieva, PhD

Center for Psychological Services and Development „Psycomfort”

„AngelKanchev” Univesity of Ruse – A part-timelecturer

Phone: +359887923413

E-mail: petia.cheshmedzhieva@gmail.com

[1]Abstract: *The report reviews the attachment mechanisms as a therapeutic one against the separation mechanism by which e trauma affects the psychic and diverts development from its inherent potential. An example is presented from the author's practice in psychological counselling on child development problems of a 7-8-year-old with mental trauma from early childhood. There are being discussed: 1. The grieving of loss issues by the child and by the loved ones. 2. Trauma in projective psychodiagnostic. 3. The attachment-based intervention. 4. The therapeutic effect in children's drawing and the change in emotional and social functioning. Based on the results obtained, conclusions are drawn about the role of significant adults and the psychologist in the healing of the child.*

[2]Keywords: *Adopted child, Attachment-based intervention, Child-parent relationship, Child's drawing, Developmental psychology, Reconnecting, Symbolized association.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В психологическата практика са сложни случаите, в които връзката родител-дете е била непълноценна или ако детето е осиновено. Признаци се откриват в оплаквания за поведението му, в особености на контакта с родителя и проективно – в рисунки, истории по картини или чрез кукли. С психолога детето би могло постепенно да намира израз, смисъл, преработване на травми, социално-адаптивно запълване на липсващото. Само промяна при него обаче би поставила в риск психичната му сигурност, ако и грижещият се, връзката с когото е нарушена или несъздадена, не извърши свое освобождаване от травма чрез това дете или по-рано понесена в живота му. Мотив за анализ на терапевтичния процес е сложността на подобен тип работа отвъд симптомите, маскиращи същинския причинител в душата на детето и/или на родителя. Случаят с изоставено в ранна възраст дете, който илюстрира трансформиращото символизирано свързване с осиновителите, е описан от авторката с конкретните резултати (Cheshmedzhieva, P., 2017). Методологично изяснен през психодинамиката, тук се представя обобщен модел на този опит.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Разбиране за някои невротични проблеми в зрелостта се откриват още в ранното детство. Според Доналд Калшед (2019), ако нуждите на детето от зависимост са били отхвърляни, резултатът е разцепване във вътрешния свят: агресивните сили на психиката се насочват обратно към зависимите аспекти и самонападението заради собствената нужда става постоянно явление – „атакуване срещу свързването“ (по Bion, 1959). Архетиповите агресивни енергии в психиката я разчленяват, за да предпазят егото да не почувства собствената си болка.

Щом свързванията бъдат нападнати във вътрешния свят, естествените процеси на символна интеграция не могат да настъпят – „Психиката не може да метаболизира и да придаде смисъл на собственото си преживяване.“ (Kalsched, D., 2019: 50).

За травматични преживявания в младежка или зряла възраст, последвани от кошмарни сънища, Д. Калшед обяснява, че психиката не може да символизира нещо непоносимо, без да измине много време, но ако травматичното събитие може да бъде разказвано и преразказвано,

¹ Докладът е представен на Секция Педагогика и психология на 25 октомври 2019 с оригинално заглавие на български език: ОТ ТРАВМА ДО ЛЕЧЕНИЕ – ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ПРЕХОД И РАЗВИТИЕ ЧРЕЗ СИМВОЛНО ПРИЛОЖЕНИЕ.

сънищата бавно започват да символизируют преживяването, докато то рано или късно бъде метаболизирано. При продължителната, непоносима детска травма обаче архаичната защитна система трябва да влезе в действие, а тя унищожава архитектурата на вътрешния психологически свят – „Преживяването бива обезсмислено. Мислите и образите биват разделени от афекта. Последващото състояние е така наречената от Joyce Mc Dougall (1985) „алекситимия“, или да не разполагаш с думи за чувствата.“ (Kalsched, D., 2019: 51).

Травмата. За настоящия анализ имат значение изводи и хипотези на Д. Калшед по теоретици на обектните отношения – М. Клайн и У. Бион, Д. Уиникът, Е. Кригън и П. Гордън, М. Айген, Р. Феърберн, Х. Гънтрип, Д. Гротщайн, О. Кернберг, Д. Дейвис и М. Фроли, Д. Мастерсън, Д. Зайнфелд, К. Рос, С. Кавалер-Адлър (Kalsched, D., 2019, 236-269):

- Травмата винаги се отнася до провал от страна на средата/майка да осигури грижа, „достатъчно добра“, за да поддържа активно, съзидателно взаимоотношение между вътрешната и външната реалност. Ако архетиповата основа на „личностния дух“ – Истинския аз (по Д. Уиникът), който в началото на живота не е „почти нищо повече от сбора на сетивно-двигателната живост“ (по Winnicot, 1960) – не бъде постепенно „очовечена“ оптимално в рамките на диадата майка-бебе, истинският аз престава да се въплътява в тялото и предимно менталният фалшив аз, съобразно с външните изисквания, превзема живота на индивида, криейки травмирания истински аз като своя срамна тайна.
- Примитивният Селф на оцеляването започва „автоимунно“ нападение върху онези уязвими възможности за себеизразяване и свързаност, които бърка със заплахи от ретравматизация – това, което е „алфа“ функция по У. Бион, „трансцендентната функция“ по К. Г. Юнг, само бива счупено от вътрешната омраза и бива нападната символната способност на психиката да преработва собствените си афекти. Ранната травма причинява хаос в психиката, води до потенциални щети върху способността да преработваме собственото си преживяване и с нарушена символна способност според М. Айген (1995) по идеи на Бион „Психиката (...) се превръща в „машина за катастрофи“, смилеща всички откъси възможно преживяване в ужасяващо небитие“.

Развитието. Д. Калшед търси как, ако травмата прекратява преходните процеси, да ги задейства отново; чрез какъв процес на нормално развитие трансперсоналното преживяване се свързва в диалектическо взаимоотношение с обикновената действителност, така че животът да стане смислен, жизнен, оживен; как се запазва магическият свят на детството в зрелостта или как да живеем символен живот. Теориите за травмата и изцелението включват свързващ термин, започващ с представката „транс-“ (Kalsched, D., 2019: 280-281): *трансцендентна функция* по Юнг; *преходно* (transitional) по Уиникът; *трансмутираща* интернализация на психичната структура за Кохут; *пренос* (transference) – важен образ на аналитика, чиято човечност трябва да бъде открита, за да бъде изработена връзка между действителните и образни елементи. При ново свързване символът обективизира връзката. Юнг изтъква способността на символите да трансформират и да пренасочват инстинктивна енергия, „достъпна за смислена работа и продуктивен живот“ и, че „Психическо развитие не може да се постигне само с намерение и воля; то се нуждае от привличането на символа, чиято стойност превъзхожда тази на причината.“ (Sharp, D., 2006: 197-198). За Ф. Долто човешкото същество е задължено да напредва. В застои, и то за дълго време, то изостава, връща се назад в историята си, а когато миналото е било травмиращо, да се регресира в него е опасно. „Има един-единствен начин да се избегне това и той е да се изкаже, да се изобрази заплашващата регресия, т.е. да се обговори. Щом като бъде обговорена, никога повече няма да има регресия.“ (Dolto, F., 2006: 43).

Изцелението. В онлайн речници *изцеление* е „Лекуване, премахване на болести или недостатъци, страсти. Намирам изцеление“ (Тълковен речник), „излекуване, оздравяване; спасение“ (Синонимен речник); „healing, curing; (възстановяване) recovery“ (Българо-английски речник). В този анализ терминът *изцеление* е предпочетен като повече свързващ се с психична травма и същевременно отразяващ в по-голяма степен процес, който може да

продължи във времето в сравнение с „излекуване“. Според Юнг дисоциацията не се лекува чрез отцепване, а чрез още по-пълна дезинтеграция и всяка форма на свързване с отцепената част на психиката е терапевтично ефективна и се постига с реално или предполагаемо откриване на причините, дори и чрез сугестия, ако сам аналитикът вярва в лечебния ефект. **Оттук и възможност за промяна у възрастния, когато осъзнае дефектите на вътрешните и външните си психични връзки и необходимостта от ефективно ново свързване с дете.** Иначе се рискува развитието.

Детето и зрелият възрастен. В юнгианската психология *Дете* е образ на необратимото минало и на очакване на бъдещо развитие – начало и край, предсъзнавана и следсъзнавана същност на човека – идея за всеобхватната природа на психичната цялостност. **Ефективна връзка с дете може да направи възрастен (родител, възпитател, учител, треньор и т.н.), преминал свое израстване, преодолял личностни слабости, преживял своя трансформация.** Състояние *зрял възрастен* предполага аксиативна стабилност, постигната възможност за *адаптация* (процес на примиряване, приспособяване и към външния свят, и към собствените специфични характеристики). Според Юнг, преди индивидуацията да се постави като цел, трябва да се постигне необходимият минимум адаптация към колективните норми, постоянният поток на живота налага нови и нови адаптации, затова адаптацията никога не се постига веднъж и завинаги. Така е и с *асимиляцията* като приспособителен механизъм (процес на интегриране на други обекти – хора, неща, идеи, ценности и несъзнавани съдържания в съзнанието), наречена от Юнг „достигане на ново съдържание на съзнанието до вече констелиран субективен материал“ (Sharp, D., 2006: 42). **Успехът с приспособителните задачи при детето зависи от справянето с тях на грижещия се възрастен, от достиганата личностна зрелост след усвояването на двата приспособителни механизма в различни житейски външни и вътрешни изпитания.** Такова е справянето на *Героя* като архетип с преодоляване на пречки и постигане на определени цели: митологически – да постигне наградата (намира съкровище, принцеса, пръстен, златно яйце, еликсира на живота и пр.), а психологически това са метафори на истинските чувства и уникалния потенциал на човека. „В процеса на индивидуация, героичната задача е несъзнаваните съдържания да се асимилират, а не да ни владеят. Потенциалният резултат е освобождаване на енергията, която е била свързана с несъзнавани комплекси.“ (Sharp, D., 2016: 48). Според Нанси Н. Верие: „Зрелият индивид няма нужда от друг човек, за да оцелее. Тази специфична част от детството е загубена завинаги, а осъзнаването на този факт е свързан с много болка и страдание. Именно осъзнаването провокира истинско скърбене, а отричането и избягването на болката водят до невроза.“ (Verrier, N. N., 2005: 239). **Страхът и несигурността у родителя могат да породят и чувство за обреченост при проблем във връзката с детето.** Отделянето от предишна зависимост (от родители, стар опит, задържащи навици) бележи края на всеки възрастов етап, за да премине развитието на по-високо стъпало, като то се свърже с нови значими обекти и взаимодействия.

Въздействие на символизираното ново свързване. Разглеждаме свързването като психологическо разтваряне – благоприятно, правилно, с ефективна, „хранеща“ детето с енергия и жизнени сили, връзка с родителите. Такова е осъзнатото първично свързване на майката с детето през бременността, при раждането и след него. Ако не е осъществено при биологично родство, но ако вторично, ново свързване бъде символизирано (в рамките на родство или при осиновяване), то става фактор за положителна промяна за двете страни – откликва на нуждата от „зареждане“, дава наново живот. Д. Калшед анализира повторното свързване по юнгиански като чудотворния процес, случващ се на границата между потенциалността и действителността в човешкото развитие на фона на архетиповите процеси като в митологията и вълшебните приказки – когато бъдат разказвани, самите те са свързката: „Символът сам по себе си е мост или свързка между нас и загадката на съществуването“ (Kalsched, D., 2019: 275).

Ефект на прераждане. Символизираното ново свързване с родителите се отрази при момичето от настоящото изследване с ефект, съответстващ на определеното от Д. Шарп *прераждане* – „Процес, преживяван като подновяване или трансформация на личността.“

(Sharp, D., 2006: 159). Според Юнг психологическото обновление, предизвикано от ритуално или от непосредствено лично преживяване, води до разширяване на личността чрез двата главни аспекта на индивидуацията – вътрешен, субективен, процес на интеграция и обективната връзка, като едното не може да съществува без другото, въпреки, че понякога някое от тях доминира: „Индивидуацията не изключва човека от света, а събира света около него.“ (Sharp, D., 2006: 73)

Същинската връзка и емпатията. Взаимно отражение между обекта и субекта характеризира *емпатията* – „интроекция на обекта, основана на несъзнавана проекция на субективни съдържания“ (Sharp, D., 2006, 62). Юнг акцентира на реализацията на живототворящ потенциал чрез нея: „Човекът с емпатична нагласа се намира... в свят, на който неговото субективно чувство трябва да даде живот и душа. Той го оживява със самия себе си.“ (пак там). Според юнгианското разбиране емпатията е резултат от същинско свързване, което предоставя трансформация у двете страни към ново, по-високо ниво на своето развитие. Освободени от задържащи мотиви, те имат шанс да оживяват всички други свои връзки в средата си посредством емпатия. Открива се в рисунки на момичето след новото свързване с родителите, извършено творчески от майката – със значение, равносилно на прераждане.

Ритуал. В традициите преходът се символизира чрез обичай, *ритуал*. Битов (семеен, общостен) или религиозен, има отбременяващо значение по отношение на трудността за лична инициатива и отговорност. Той е „конвенционализирана съвместна дейност – церемония, включваща двама или повече души, обгърната със специални емоции и често пъти имаща свещено значение, фокусираща се върху ясно детерминиран набор от социални обекти и когато е изпълнявана, налага върху участниците особено чувство за свещеност и нещо отвъд обикновеното.“ (Енциклопедия по психология, 1998: 1073).

Инициация за преход. Изследване на Кърт У. Бек (по Freud, S., 1912; Turner, V., 1969; VanGennep, A., 1908) за *ритуали на преминаването от един статус в друг* (rites de passage) обобщава опита на антрополога Арнолд ван Генеп, който достига до изводи за общи черти на преходите в жизнения цикъл, ритуализиращи движението от един статус в друг. „Всеки статус „е закотвен“ в определена социална група и междуличностни взаимоотношения; ритуалът на промяната прави възможно както за индивида, така и за обществото да приемат човека в новия му статус.“ (Concise encyclopedia of psychology, 1998: 1072) В ритуалите се открояват три етапа: отделяне, преход и внедряване. Първият и третият са уверяване в безопасното преминаване от стария в новия статус. Критичен е вторият етап, когато човекът не е член на конкретен статус, а е в латентна фаза – не е член на конкретна част от обществото, а изправен пред опасности, самият той представлява опасност за обществото. Посредством ритуал в старите общества се е извършвала инициацията на символизиран преход от един статус в друг и преминаването в нова *социална роля* (например на момичето в жена, оттам – способна да бъде съпруга и майка, и на момчето в мъж – съпруг, баща и войн) чрез *приемане на роля*. „В контекста на Аз–другия приемането на роля присъства в степената, до която собственото поведение е повлияно от собствените концепции за ролята на другия.“ (М. С. Блумбаум по Coutu, W., 1951; Turner, R.H., 1956. в Concise encyclopedia of psychology, 1998: 881) **Символизиране на свързаността води до взаимно признаване на ролята на другия: родителят – на своето дете, детето – на неговия родител.** Оттам се легитимират и другите връзки между ролите в семейството при родство и равномошно при наречено такова – вследствие на осиновяване, побратимяване и др.

Процесът на промяната. Като предмет на *символичния интеракционизъм* (symbolic interaction) Норман К. Дензин дава основни тези на този процес (Concise encyclopedia of psychology, 1998: 1105, по Blumer, H., 1969), принципи и акценти (пак там, по Denzin, N.K., 1974; Durkheim, E., 1912, Goffman, E., 1971.): централният обект, за който трябва да се постигне договореност във взаимодействието, е идентичността, а нейните значения лежат не в хората, а в самото взаимодействие; интеракционистът изучава символното взаимодействие в естествената среда на ежедневието свят чрез включено наблюдение, биографии, ненаатрапливи методи, етнографии и дебело контекстуализирани епизоди на взаимодействие или поведенчески „мостри“; езикът е средство за взаимодействие и средата, чрез която то се появява; като система от знаци, символи, противоположности и значения езикът позволява на

хората да навлязат в своите собствени дейности и тези на другите и да ги превърнат в обекти на значение и действие. Според Ф. Долто „езикът на думите е нещото, което е най-поклъващо, най-оплождащото в сърцето и в символната функция на човешкото същество, което се ражда“ (Dolto, F., 2006: 35)

Опит от случай с постигнато символизирано свързване

Боледуването на загуба. *Загуба* е чувство за ощетеност при неблагоприятно. Тя може да е болезнена. Считаме, че е щета и от травма при изоставяне от майката или отхвърляне, чието последствие често е „атакуване срещу свързването“. Загуба може да се изпитва и от осиновителите (боледуване на невъзможността да имат свое дете, сдобиват се с боледуващо загубата си дете, преживяват загуба по „мечтаното дете“ или на мечтаното чувство за облекчение при постигнато родителския статус). При израстването на детето и двете страни може да преживяват стрес от дефицит на доверие и родителите да загубят надежда за справяне, ако то боледува травмата си чрез рисково поведение и антисоциални прояви.

Травмата в проективната психодиагностика. В рисунките на деца, незнаещи за осиновяването си, липсва съдържание в зоната на миналото („Моето семейство“), а при по-висока степен на проективност („Омагьосното семейство“) – и в настоящето и бъдещето, в зоните на чувства, мисли, въображение. То се заменя с парадоксална или дефектна свързаност според принципа, че психичното не търпи празнота, което се проявява в сюжетите в аперцептивен тест по картини (САТ). Незапълнена с енергия, продуктивност и благополучие, психиката запълва „празнотата“ със симптом – повишена невротичност (по резултати от скрининг), предполагаща снижени адаптивност и стресостойчивост, проблемно поведение, и реагира с дисоциация – липса на съдържание в настоящето и чувствата („Къща, дърво, човек“).

Случаят. На 1г.5м. момичето е изоставено от майката. Осиновено е заедно с 11-месечна по-малката му сестра. Осиновителите положили усилия да компенсират дефицити, които се отразявали влошаващо на здравето на децата. В началото на първи клас детето се справяло отлично, до края на първия срок показало демотивираност, дефицит на внимание и хиперактивност според майката, представяло се зле на диктовки, разсеяността му подлагала на изпитание родителската търпеливост. Във втори клас с наближаването на рождените дни на децата, в същия календарен период с осиновяването, боледуването им се актуализира, по-голямото дете, вече на 8 г., бива обвинено в кражби в училище, вкъщи лъже. Ритуалът на символно свързване е осъществен спонтанно от майката осиновителка. При едно къпане децата я поканили да влезе при тях във ваната. Трите се почувствали много близки и щастливи. Пак я попитали за белега от гинекологичната ѝ операция и тя започнала да им разказва приказка как не можела да роди децата си, затова ги взела от Дома-дворец, родени от друга майка, пожелала те да бъдат приети от родителите, които най-много искали да имат тези деца. Те я прегърнали силно като майка, която „ражда наново“ децата си.

Интервенцията чрез свързване. Етапи, процедури, психологически ефекти:

1. Установяване на връзка. Психологът фасилитатор се информира за детето от раждането до този момент. Овластява родителя, после и детето от позиция „Аз съм помощник“. Осигурява пространство за интимното, за приемане и за доверие.
2. Подготовка за прехода. Диагностиката (когнитивни процеси, личностна сфера, психодинамика) се явява вторично, специализирано, защитено „изпитание“ заради напрежението, което актуализира чрез стимулите и катарзиса. Анализират се загуби, време на настъпване на травмата, поражения (дефицити). Признават се от средата. Локализира се област на помощ, силни страни – утвърждава се ресурсът.
3. Преработване на травмата. Интервенцията включва: приемане на своята загуба поотделно от средата и от детето, компенсиране чрез ритуала на символно свързване (признатото лишението се последва от предоставяне на награда), идентифициране – приближаване (отъждествяването предоставя чувство за свързаност), създаване на роля, нов статус – дете на тази майка, самоповеряване – свързване, доверие, интимност, тържество.

4. Изпробване на излекувания Аз. Действие в новия опит и повишаване на чувството за Аз-ефективност за справяне.
5. Осигуряване на потвърждения. Отчита се промяната от обкръжението – по-широкия семеен кръг, учители, взаимоотношения с деца. Осигуряват се потвърждения в перспективата – референти, самоотчетина детето спрямо значими други – учителка, съученици, представители на широкия семеен кръг – отношения, забелязване на новия ефект – осигурява надежда, вдъхновение.
6. Сбогуване. Разотъждествяване с травмирания Аз и сбогуване с помощника (психолог фасилитатор) чрез ритуал за отделяне, за постигне на автономност.
7. Прогнозиране на следващ кризисен период. Набелязване на признаци и профилактика на приемане на страданието за миналото, на тъгата в настоящето и в перспектива – осигурява повишаване на качеството на връзката с реалността.

Терапевтичен ефект. Свързването е успешно при признаци за интегритет и идентичност победител. В рисунката се появява центрираност, свободно разполагане на фигури в изобразителното (жизненото) пространство. Героите, с които се идентифицира детето в историите, са с повишено обаяние като портрет и взаимоотношения с други герои. Подобрени са емоционалният баланс, самочувствието и поведението външи и в училище.

ИЗВОДИ

Моделът е приложим, когато е имало или предстои раздяла, условия за преживяване на разпад на средата, необходимост от промяна – реорганизация на бита и адаптация на всички, специално на детето (при болест на родител, загуба на близък; при родител, който се е държал грубо; при развеждащи се родители).

Фасилитирането на детето трябва да се предшества от фасилитиране на средата – по такъв модел родител да преработи травма от свой родител или други ценни загуби, които не е интегрирал смислово в живота си. Същото е валидно за психолога фасилитатор, за педагози и други значими в близкия социален кръг на детето, които биха могли да бъдат негова развиваща среда, ако са постигнали състоянието зрял възрастен.

REFERENCES

Cheshmedzhieva, P., 2017. The symbolized connecting of an adult with a child – initiating the releasing of his development: Education & Child Development & Counseling. Krum Krumov, Ed. 1/2017. 46-59. (**Оригинално заглавие:** Чешмеджиева, П., 2017. Символизираното свързване на възрастен с дете – инициация за освобождаване на развитието му. – В сп. Образование, детско развитие и консултиране. Ред. Крум Крумов 1/2017. 46-59.)

Concise encyclopedia of psychology, 1998. Raymond J. Corsini, Ed., Nauka i izkustvo Press, Sofia. (**Оригинално заглавие:** Енциклопедия по психология, 1998. Р. Корсини (ред.). Наука и изкуство, София.)

Dolto, F., 2006. Everything is language. Colibri Publishing House. (**Оригинално заглавие:** Долто, Ф., 2006. Всичко е език. Колибри.)

Kalsched, D., 2019. The inner world of trauma: Archetypal defences of the personal spirit. Lege Artis Publishing House. (**Оригинално заглавие:** Калшед, Д., 2019. Вътрешният свят на травмата: архетипови защити на личностния дух. Леге Артис.)

Sharp, D., 2006. C. G. Jung Lexicon. Lege Artis Publishing House. (**Оригинално заглавие:** Шарп, Д. (2006) К. Г. Юнг. Лексикон. Термини и понятия по аналитична психология. Леге Артис.)

Verrier, N. N., 2005. The primal wound. Understanding the Adopted Child. LIK Publishing House (**Оригинално заглавие:** Верие, Н. Н., 2005, Първичната рана. Да докоснем света на осиновеното дете. ИК „ЛИК“.)